

Nowa podstawa programowa dla szkół podstawowych

MATERIAŁY SZKOLENIOWE

EDUKACJA DLA BEZPIECZEŃSTWA

Wstęp

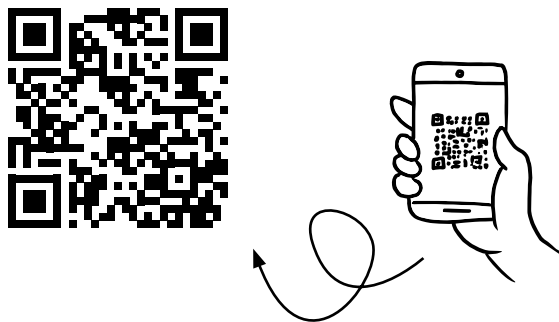
W prezentowanych materiałach łączymy wiedzę z pedagogiki, psychologii rozwojowej oraz kognitywistyki, aby pokazać, jakie mechanizmy faktycznie wspierają proces uczenia się. Szczególny nacisk kładziemy na konieczność stosowania metod dydaktycznych o potwierdzonej skuteczności, w tym takich, które rozwijają u uczniów strategie metapoznawcze i samoregulację – jedne z najlepiej udokumentowanych i najskuteczniejszych interwencji edukacyjnych.

Realizacja nowych podstaw programowych w każdym z przedmiotów powinna opierać się na ustaleniach współczesnej psychologii poznawczej, wskazujących na wysoką efektywność takich metod, jak umiejętnie udzielana informacja zwrotna, przywoływanie z pamięci (*retrieval practice*), przeplatanie (*interleaving*) czy uczenie się w odpowiednich odstępach czasu (*spaced practice*). Ich systematyczne stosowanie znacząco zwiększa trwałość i jakość przyswajanej wiedzy.

Ważnym uzupełnieniem niniejszych materiałów jest *Przewodnik po strategiach edukacyjnych*, który w przystępny sposób porządkuje najskuteczniejsze, oparte na dowodach rozwiązania dydaktyczne.

Zespół IBE PIB

Zachęcamy do korzystania z *Przewodnika*:

Autorzy: prof. ASzWoj dr hab. Ilona Urych, mgr Beata Przybysz

Opracowanie redakcyjne: Michał Pranke

Skład: Michał Pranke, Wojciech Maciejczyk

Okładka i makieta: Anna Nowak

Materiał przygotowany przez Instytut Badań Edukacyjnych – Państwowy Instytut Badawczy w ramach zadania: „Tworzenie, aktualizacja i monitoring podstaw programowych oraz innych kluczowych regulacji systemu oświaty”, finansowanego ze środków Ministerstwa Edukacji Narodowej na podstawie umowy nr MEN/2025/DIR/89 z dnia 30 stycznia 2025 roku.

Copyright© Instytut Badań Edukacyjnych – Państwowy Instytut Badawczy

www.ibe.edu.pl | Warszawa 2026

1. Idea przedmiotu i jego znaczenie w edukacji szkolnej

Dynamicznie zmieniająca się sytuacja geopolityczna, w tym nasilające się zagrożenia hybrydowe poniżej progu wojny oraz potrzeba budowania odporności społecznej, stały się przyczynkami do zmiany podstawy programowej przedmiotu edukacja dla bezpieczeństwa (EDB). Istotą tych zmian jest:

- przekazanie wiedzy i umiejętności umożliwiających przewidywanie aktualnych i potencjalnych zagrożeń i zapobieganie im oraz właściwe reagowanie w sytuacji ich wystąpienia,
- lepsze dopasowanie zakresu wymagań do możliwości uczniów szkoły podstawowej,
- zmniejszenie liczby wymagań szczegółowych,
- prowadzenie zajęć w formie praktycznej,
- zastosowanie metod aktywizujących,
- praca w grupach ze zwracaniem uwagi na dbałość o bezpieczeństwo swoje, świadków zdarzenia i otoczenia,
- zwiększenie skuteczności kształcenia kompetencji fundamentalnych, przekrojowych i sprawczości.

Zmieniono zarówno wymagania szczegółowe, jak również warunki i sposób realizacji przedmiotu. Dzięki wprowadzonym zmianom przedmiot rozwija u uczennic i uczniów postawy i umiejętności niezbędne do świadomego, odpowiedzialnego i sprawczego funkcjonowania w dynamicznie zmieniającej się sytuacji zagrożeń czasu pokoju i wojny.

Pytania do refleksji

- 1) W jakim stopniu przekazanie uczniom wiedzy i umiejętności umożliwiających przewidywanie aktualnych i potencjalnych zagrożeń i zapobieganie im oraz właściwe reagowanie w sytuacjach ich wystąpienia może przyczynić się do budowy odporności społecznej?
- 2) W jaki sposób prowadzenie zajęć w formie praktycznej i zastosowanie metod aktywizujących zwiększa skuteczność kształcenia kompetencji fundamentalnych, przekrojowych i sprawczości?

2. Główne założenia i cele przedmiotu

Nowa podstawa programowa przedmiotu edukacja dla bezpieczeństwa kształtuje odporność społeczną poprzez rozwijanie świadomości w zakresie bezpieczeństwa państwa i obywateli, przygotowanie rozumiane jako przewidywanie zagrożeń i zapobieganie im, a jeśli to konieczne, właściwe reagowanie w sytuacjach zagrożenia, a także znajomość struktur odpowiedzialnych za obronność państwa. Przedmiot wzmacnia też postawy proobronne poprzez budowanie gotowości do przetrwania w przypadku wystąpienia zagrożeń nadzwyczajnych.

Cele ogólne przedmiotu EDB ujęto w sześciu podstawowych kategoriach.

1) **Rozumienie i krytyczna ocena podstaw bezpieczeństwa państwa.**

Celem jest zapoznanie uczniów z fundamentalnymi mechanizmami i strukturami odpowiedzialnymi za zapewnienie bezpieczeństwa państwa. Uczniowie powinni znać struktury i zasady funkcjonowania instytucji państwowych odpowiedzialnych za bezpieczeństwo, co umożliwi świadome rozpoznawanie zagrożeń oraz rozumienie sposobów zapobiegania im i reagowania w sytuacjach kryzysowych.

2) **Rozumienie i krytyczna ocena uwarunkowań bezpieczeństwa ludzi.**

Celem jest poznanie i rozumienie czynników determinujących bezpieczeństwo jednostki i społeczności. Uczniowie rozwijają umiejętność oceny zagrożeń występujących w codziennym życiu oraz w środowisku, w którym funkcjonują. Realizacja tego celu wspiera podejmowanie świadomych decyzji sprzyjających ochronie zdrowia i życia własnego oraz innych osób.

3) **Rozwijanie umiejętności działania w sytuacjach zagrożeń oraz zapobiegania im.**

Celem jest przygotowanie uczniów do skutecznego reagowania w sytuacjach kryzysowych poprzez rozwijanie kompetencji praktycznych i poznawczych. Uczniowie zdobywają umiejętności przewidywania potencjalnych zagrożeń oraz wdrażania odpowiednich procedur bezpieczeństwa. Realizacja tego celu zwiększa gotowość do podejmowania adekwatnych działań ochronnych w warunkach zagrożenia.

4) **Rozwijanie umiejętności udzielania pierwszej pomocy osobom poszkodowanym.**

Celem jest kształtowanie praktycznych kompetencji w zakresie ratowania życia i zdrowia innych osób w sytuacjach nagłych. Uczniowie uczą się zarówno procedur teoretycznych, jak i praktycznych w udzielaniu pierwszej pomocy. Celem jest rozwinięcie zdolności natychmiastowego i właściwego reagowania w nagłych wypadkach.

5) **Rozwijanie gotowości do dbania o innych i otoczenie oraz podejmowania działań na rzecz dobra wspólnego w kontekście bezpieczeństwa.**

Celem jest kształtowanie postaw odpowiedzialności społecznej i troski o bezpieczeństwo wspólnoty. Uczniowie rozwijają umiejętność angażowania się w działania prospołeczne i inicjatywy na rzecz innych osób. Realizacja tego celu sprzyja uświadomieniu, że bezpieczeństwo jednostki i społeczeństwa jest efektem wspólnej odpowiedzialności.

6) **Budowanie i wzmacnianie postaw probronnych, czyli gotowości do obrony kraju.**

Celem jest rozwijanie świadomości znaczenia obronności państwa i roli obywatela w jej zapewnieniu. Uczniowie zdobywają wiedzę i umiejętności umożliwiające przygotowanie do działań obronnych w różnych wymiarach. Realizacja tego celu sprzyja kształtowaniu postaw odpowiedzialności i gotowości do obrony kraju w sytuacjach wymagających interwencji. Przedmiot edukacja dla bezpieczeństwa wspiera rozwój sprawczości i samodzielności uczniów, kształtując poczucie własnej skuteczności, refleksyjność oraz umiejętność podejmowania decyzji wraz z odpowiedzialnością za ich konsekwencje. Sprawczość jest rozumiana jako zdolność do podejmowania działań mających pozytywny wpływ na jednostkę i jej otoczenie oraz branie odpowiedzialności za ich skutki. Jest ona ściśle powiązana z poczuciem przynależności do wspólnoty, nastawieniem na rozwój, przekonaniem o własnej skuteczności i umiejętnością samoregulacji.

Tak określone cele sprawiają, że proces nauczania i uczenia się prowadzi uczniów do zdobycia następujących umiejętności:

- podejmowania działań w sytuacjach zagrożeń oraz przewidywania ich i zapobiegania im, a jeśli to konieczne, właściwego reagowania w sytuacjach ich wystąpienia;
- udzielania pierwszej pomocy osobom poszkodowanym;
- dbania o innych i otoczenie w zakresie bezpieczeństwa;
- przetrwania w przypadku wystąpienia zagrożeń nadzwyczajnych.

Nowa podstawa programowa EDB stanowi narzędzie wspierające nauczycieli w tworzeniu spójnego i systemowego przygotowania młodzieży do świadomego, odpowiedzialnego i skutecznego działania w obliczu sytuacji kryzysowych oraz kształtowania odporności społecznej, rozumianej jako zdolność jednostek i wspólnot do radzenia sobie z różnorodnymi zagrożeniami i adaptowania się do zmieniających się warunków bezpieczeństwa.

Pytania do refleksji

- 1) Co w praktyce oznacza kształtowanie odporności społecznej ucznia?
- 2) W jaki sposób szkoła może świadomie kształtować przestrzeń, w której uczeń zdobywa umiejętności przewidywania zagrożeń i zapobiegania im, a jeśli to konieczne, właściwego reagowania w sytuacjach ich wystąpienia?

3. Struktura wymagań szczegółowych dotyczących wiedzy i umiejętności

Wymagania szczegółowe w nowej podstawie programowej edukacji dla bezpieczeństwa obejmują zarówno znajomość podstawowych pojęć z zakresu bezpieczeństwa i obronności, jak również rozumienie systemu instytucjonalnego państwa, mechanizmów reagowania kryzysowego oraz podstaw przetrwania w różnych zagrożeniach czasu pokoju i wojny. Istotą jest to, aby uczniowie potrafili rozpoznawać i oceniać sytuacje zagrożenia, reagowali na sygnały alarmowe, stosowali zasady ewakuacji, korzystali z narzędzi z zakresu cyberbezpieczeństwa, udzielali pierwszej pomocy, przetrwali w warunkach zagrożenia. Ponadto wymagania szczegółowe rozwijają odpowiedzialność za siebie i innych, dbanie o dobro wspólne, wykazywanie gotowości do działania w sytuacjach kryzysowych i otwartość na współpracę z instytucjami odpowiedzialnymi za bezpieczeństwo.

Struktura wymagań szczegółowych przedmiotu edukacja dla bezpieczeństwa została podzielona na trzy działy tematyczne.

I. **Bezpieczeństwo i ochrona ludności przed skutkami nadzwyczajnych zagrożeń.**

Dział I stanowi teoretyczne wprowadzenie do zagadnień związanych z bezpieczeństwem kraju i obywateli, rolę Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, służb i podmiotów działających na rzecz bezpieczeństwa oraz identyfikowaniem nadzwyczajnych zagrożeń. Wymagania o charakterze praktycznym dotyczą identyfikowania nadzwyczajnych zagrożeń, rozpoznawania komunikatów alarmowych i ostrzegawczych, przygotowywania się do ewakuacji, ćwicząc jej wykonanie, a także rozpoznawania dezinformacji w obszarze bezpieczeństwa.

II. **Podstawy pierwszej pomocy.**

Realizowane w dziale II wymagania szczegółowe ograniczają się do najprostszych działań ratowniczych, przypadków najczęstszych oraz okoliczności sprzyjających ich realizacji. Oprócz czysto praktycznych umiejętności istotne jest tu również kształtowanie postaw, w tym poczucia odpowiedzialności, humanitaryzmu, solidarności z poszkodowanym, wrażliwości na cierpienie.

III. **Kształtowanie postaw proobronnych.**

Dział III realizowany jest w wymaganiach szczegółowych związanych z podstawami terenoznawstwa i bytowania oraz zasadą: „uciekaj, schowaj się, walcz”. Będąc w szkole podstawowej, zaczynamy od podstaw – zatem „uciekaj!”, czemu ma służyć orientacja w terenie, wybór i proste pomiary drogi marszu lub przejazdu, które mogą okazać się

kluczowe w trosce o przetrwania – podobnie jak dostęp do wody, ognia, pożywienia w warunkach ograniczonej dostępności do zdobyczy współczesnej cywilizacji, w tym związany z koniecznością przetrwania w terenie zurbanizowanym w sytuacji masowych zniszczeń.

W każdym z trzech działów uzupełnieniem obligatoryjnych wymagań szczegółowych są wymagania do wyboru. W każdym z działów nauczyciel wybiera do realizacji z klasą przynajmniej jedno wymaganie do wyboru. W podstawie programowej przewidziano również moduł cyberbezpieczeństwo, który uzupełnia realizowane wymagania o kompetencje uczniów w zakresie ochrony wirtualnego środowiska życia codziennego oraz odporności na dezinformację.

Pytania do refleksji

- 1) Jak rozumienie potrzeby przetrwania w przypadku wystąpienia zagrożeń nadzwyczajnych może wpłynąć na gotowość ucznia do działania w sytuacjach kryzysowych i otwartość na współpracę z instytucjami odpowiedzialnymi za bezpieczeństwo?
- 2) W jaki sposób podział wymagań na działy tematyczne pomaga nauczycielowi tworzyć lekcje bardziej osadzone w realnych sytuacjach zagrożeń?

4. Rozwój kompetencji fundamentalnych

Rozwijanie kompetencji fundamentalnych – językowych, matematycznych i cyfrowych – jest ważnym elementem przedmiotu edukacja dla bezpieczeństwa.

Kompetencje językowe obejmują precyzyjne komunikowanie się, opisywanie sytuacji zagrożeń i działań ratowniczych, korzystanie z fachowej terminologii oraz tworzenie i stosowanie instrukcji postępowania oraz informowania odpowiednich służb o zagrożeniu. Kompetencje matematyczne dotyczą stosowania przez ucznia obliczeń (np. czasu, odległości), logicznej argumentacji i przewidywania skutków określonych działań. Kompetencje cyfrowe rozwijane są podczas korzystania przez ucznia z aplikacji wspierających bezpieczeństwo, znajomość zasad higieny cyfrowej i cyberbezpieczeństwa oraz rozpoznawania zagrożeń w przestrzeni cyfrowej.

Pytania do refleksji

- 1) W jaki sposób edukacja dla bezpieczeństwa może realnie wpływać na rozwój kompetencji fundamentalnych uczniów?
- 2) Jak nauczyciel może projektować zadania tak, aby kompetencje językowe, matematyczne i cyfrowe wzajemnie się uzupełniały, tworząc spójne środowisko uczenia się przygotowujące ucznia do realnych sytuacji zagrożeń?

5. Rozwój kompetencji przekrojowych

Nauczanie edukacji dla bezpieczeństwa obejmuje nie tylko rozwijanie kompetencji kluczowych, lecz także kształtowanie kompetencji przekrojowych, w szczególności: rozwiązywania problemów, współpracy, kierowania sobą oraz dbania o innych.

Praktyczny charakter przedmiotu, związany ze znaczną liczbą ćwiczeń i zadań do wykonania samodzielnie lub w grupie, sprzyja rozwojowi kompetencji przekrojowych. Obejmuje to zarówno zagadnienia profilaktyki zagrożeń, reagowania w sytuacjach kryzysowych, udzielania pomocy medycznej, jak i terenoznawstwa. Umiejętności zdobywane podczas lekcji EDB dotyczące postępowania na wypadek sytuacji kryzysowych i działań związanych z pierwszą pomocą pozwalają na doskonalenie rozwiązywania problemów. Dodatkowo zajęcia i ćwiczenia prowadzone winny być w grupach, co uczy współpracy, kierowania sobą oraz dbania o innych.

Każde z wymagań szczegółowych w podstawie programowej ma charakter wielowymiarowy – budowanie odporności społecznej idzie w parze z kompetencjami przekrojowymi. Taka konstrukcja wymagań pozwala nauczycielowi planować zadania, które wzmacniają różne obszary funkcjonowania ucznia, oraz świadomie monitorować jego postępy w sposób zgodny z założeniami podstawy.

Pytania do refleksji

- 1) W jaki sposób rozwijanie kompetencji przekrojowych wpływa na poczucie bezpieczeństwa i sprawczości ucznia w ewentualnych sytuacjach zagrożeń nadzwyczajnych?
- 2) Jakie konkretne działania nauczyciela mogą sprawić, że codzienne sytuacje edukacyjne – służące przewidywaniu aktualnych i potencjalnych zagrożeń i zapobiegania im oraz właściwemu reagowaniu w sytuacjach ich wystąpienia – staną się przestrzenią realnego rozwoju kompetencji przekrojowych, a nie tylko budowania odporności społecznej?

6. Rozwój sprawczości uczniów

Przedmiot edukacja dla bezpieczeństwa w szkole podstawowej rozwija w sposób zintegrowany kompetencje fundamentalne, przekrojowe oraz wspiera kształtowanie sprawczości ucznia – zgodnie z założeniami profilu absolwenta i absolwentki szkoły podstawowej oraz w odpowiedzi na aktualne wyzwania geopolityczne.

Edukacja dla bezpieczeństwa to przedmiot, który rozwija sprawczość uczennic i uczniów rozumianą jako podejmowanie przez nich działań, które mają mieć pozytywny wpływ na nich,

na innych i otoczenie oraz branie za te działania odpowiedzialności. Innymi słowy to zdolność do faktycznej aktywności poprzez autonomiczne formułowanie celów, podejmowanie działań konstruktywnych, jak i sama aktywność ucznia w procesie uczenia się.

W nowej podstawie programowej EDB sprawczość uczniów – zwłaszcza skuteczność, nastawienie na rozwój i samoregulacja – jest rozwijana głównie przez doświadczenia edukacyjne, ale w założeniu to nauczyciel, w ramach przewidzianej autonomii, używając różnych metod i form, może kształtować ją w zależności od potrzeb, a najlepiej w porozumieniu z uczniami. Najwięcej możliwości do rozwoju sprawczości znaleźć można w dziale II (Podstawy pierwszej pomocy). Tutaj prawie każda lekcja to ćwiczenia praktyczne, które w pełni kształtują wszystkie kompetencje przekrojowe oraz sprawczość. Nie oznacza to, że nie jest to możliwe w pozostałych działach. Dzięki temu uczeń stopniowo przechodzi od roli obserwatora do aktywnego uczestnika sytuacji zagrożeń nadzwyczajnych.

Pytania do refleksji

- 1) W jaki sposób nauczyciel może rozwijać podejmowanie przez uczniów działań, które mają mieć pozytywny wpływ na nich, na innych i otoczenie oraz kształtować branie za te działania odpowiedzialności?
- 2) Jak w praktyce dydaktycznej można wspierać rozwój sprawczości – skuteczności, nastawienia na rozwój i samoregulacji – tak aby uczeń stopniowo przechodził od roli obserwatora do aktywnego uczestnika sytuacji zagrożeń nadzwyczajnych?

7. Doświadczenia edukacyjne

Realizowane podczas zajęć edukacji dla bezpieczeństwa doświadczenia edukacyjne, czyli zaplanowane przez nauczycieli sytuacje edukacyjne, w których powinien uczestniczyć każdy uczeń i uczennica, a które w sposób celowy wspierają rozwój kompetencji przekrojowych i sprawczości, mają wspierać nauczycieli w organizacji pracy z uczniami, bez narzucania konkretnej formy, lecz przez wskazywanie możliwości wykorzystania zawartych i określonych w nich wymagań.

W dziale I – Bezpieczeństwo i ochrona ludności przed skutkami nadzwyczajnych zagrożeń – uczniowie powinni m.in. podejmować różne działania indywidualne i grupowe w symulowanych sytuacjach nadzwyczajnych zagrożeń. W dziale tym uczeń:

- podejmuje działania w symulowanych sytuacjach nadzwyczajnych zagrożeń, w tym: uczestniczy w ewakuacji szkoły lub budynku użyteczności publicznej, opracowuje

klasowy plan zachowania się w przypadku wybranych zagrożeń, z uwzględnieniem potrzeb uczniów i uczennic ze szczególnymi potrzebami, w tym z niepełnosprawnościami, bierze udział w ćwiczeniach rozpoznawania sygnałów alarmowych i reagowania na komunikaty ostrzegawcze;

- analizuje minimum dwa rzeczywiste przypadki nadzwyczajnych zagrożeń, w tym jeden będący efektem działania człowieka i jeden przykład katastrofy naturalnej, oraz proponuje strategie działania w tych sytuacjach.

W dziale II – Podstawy pierwszej pomocy – realizowane powinno być jedno duże, niepowtarzalne doświadczenie edukacyjne, które zostało nazwane warsztatami z pierwszej pomocy. W dziale tym uczeń:

- bierze udział w warsztatach z udzielania pierwszej pomocy, w czasie których ćwiczy: wzywanie pomocy, stosowanie środków ochrony, w tym bezpieczne zdejmowanie rękawiczek z imitacją krwi, układanie poszkodowanego w pozycji bezpiecznej, wykonywanie resuscytacji krążeniowo-oddechowej, w tym z użyciem defibrylatora AED, zachowanie w sytuacji wstrząsu anafilaktycznego i kardiogenego, omdlenia i napadu padaczki, tamowanie różnych rodzajów krwotoków, wykonywanie temblaka, bandażowanie i unieruchamianie kończyn przy różnych urazach, udzielanie pierwszej pomocy i ewakuacji poszkodowanych w symulacji wypadku w ruchu lądowym.

Niezbędnym warunkiem przeprowadzenia warsztatów jest wyposażenie pracowni edukacji dla bezpieczeństwa w fantomy, ćwiczebne defibrylatory AED, środki opatrunkowe, apteczki szkoleniowe oraz inny sprzęt potrzebny do prowadzenia symulacji.

W dziale III – Kształtowanie postaw probronnych – uczennice i uczniowie w ramach doświadczeń edukacyjnych wykonują indywidualnie lub grupowo ćwiczenia zwiększające ich szanse na przetrwanie w sytuacjach różnych zagrożeń. Wykorzystywane są elementy terenoznawstwa, polegające na obliczaniu podczas marszu czasu i odległości oraz porównywaniu mapy z otaczającym ją terenem. Doświadczenia edukacyjne dotyczą też skompletowania „plecaka przetrwania”, co uczniowie mogą wykonać indywidualnie lub grupowo, rzeczywiście lub w formie graficznej, wykonania różnymi sposobami prostych urządzeń do pozyskiwania wody pitnej w terenie oraz wyszukiwania informacji bez możliwości skorzystania z telefonu i internetu. Tym samym w dziale tym uczeń:

- pracując w grupie, wykonuje obliczenia podczas marszu, mierząc czas i odległości (w metrach, krokach, parokrokach), szacuje dystans do obiektów terenowych i porównuje mapę

z otaczającym ją terenem, identyfikując charakterystyczne punkty i obiekty, aby określić swoje położenie;

- kompletuje „plecak przetrwania” (dobierając wyposażenie do przewidywanych warunków terenowych, własnych potrzeb oraz możliwości), porównując propozycje z innymi, omawiając je na forum klasy;
- pracując w grupie, wykonuje różnymi sposobami proste urządzenia do pozyskiwania wody pitnej w terenie;
- w sytuacji kryzysowej wyszukuje informacje oraz komunikaty bez możliwości skorzystania z telefonu i internetu, a także identyfikuje sposoby przekazania zdobytych informacji innym potrzebującym.

Do realizacji doświadczeń edukacyjnych w dziale III rekomendowane są wycieczki survivalowe, w których można zawrzeć treści z działu I dotyczące ewakuacji czy działań w sytuacji zagrożenia i sytuacji kryzysowych, a z działu II zasady i techniki podnoszenia oraz ewakuacji poszkodowanych.

Niezbędnym warunkiem realizacji doświadczeń edukacyjnych w tym dziale jest wyposażenie pracowni edukacji dla bezpieczeństwa w kompasy, radiotelefony do cywilnej łączności radiowej bez licencji typu PMR (tzw. walkie-talkie), mapy oraz inny sprzęt potrzebny do prowadzenia symulacji w terenie.

Pytania do refleksji

- 1) W jaki sposób dobrze zaplanowane doświadczenia edukacyjne mogą realnie zmienić sposób, w jaki uczniowie postrzegają swoje możliwości reagowania w sytuacji zagrożeń nadzwyczajnych?
- 2) Jakie elementy wyposażenia pracowni edukacji dla bezpieczeństwa są kluczowe, aby doświadczenia edukacyjne wspierały realizację wymagań szczegółowych dotyczących wiedzy i umiejętności?

8. Strategie, metody i techniki nauczania

Przedmiot edukacja dla bezpieczeństwa ma charakter praktyczny i powinien być realizowany z wykorzystaniem metod aktywizujących, opartych na ćwiczeniach praktycznych, pracy zespołowej, działaniach terenowych oraz symulacjach realistycznych sytuacji zagrożeń. Kluczowe jest stworzenie uczniom bezpiecznych warunków do aktywnego uczestnictwa w zajęciach – zarówno w szkole, jak i poza jej budynkiem.

W dziale I – Bezpieczeństwo i ochrona ludności przed skutkami nadzwyczajnych zagrożeń – zaleca się zastosowanie: burzy mózgów, pytań i odpowiedzi, analizy przypadku, dyskusji i wykładu uczestniczącego. Do opracowania planu ewakuacji można wykorzystać projekty uczniowskie. Natomiast uczeń podczas ćwiczeń praktycznych winien: rozpoznawać komunikaty alarmowe i ostrzegawcze, przygotowywać się do ewakuacji, ćwicząc jej wykonanie oraz rozpoznawać dezinformację w obszarze bezpieczeństwa.

W dziale II – Podstawy pierwszej pomocy – winny być zastosowane metody typowo praktyczne (ćwiczenia), poprzedzone instruktażem i pokazem w działaniu, a zatem warsztaty z pierwszej pomocy. Zaleca się, aby były tu wykorzystane: symulacje, scenki sytuacyjne, ćwiczenia w parach oraz „stop-klatka” – w trakcie symulacji nauczyciel zatrzymuje akcję i pyta uczniów, co w danej chwili powinien zrobić ratownik. Dla podniesienia atrakcyjności procesu dydaktycznego cenny będzie także wywiad (z uczestnikami rzeczywistych wydarzeń – zaproszonymi gośćmi), czy tzw. wywiad dramowy, czyli rozmowa z odtwórcami poszczególnych ról w zaaranżowanej dydaktycznie sytuacji. Na szczególną uwagę zasługują również projekty uczniowskie, które rozwijają poczucie sprawczości – można np. zlecić uczniom przygotowanie mapy AED w okolicy szkoły.

W dziale III – Kształtowanie postaw proobronnych – zaleca się, aby zajęcia były realizowane w terenie, którym może być boisko szkolne czy teren zielony, z zastosowaniem metod: ćwiczeń praktycznych, instruktażu i pokazu, wszystko wsparte przez pytania i odpowiedzi, burzę mózgów i analizę przypadku. Z kolei znajomość podstawowych zasad zachowania w sytuacji wzięcia zakładnika, reagowania na napastnika oraz rozwijanie umiejętności zastosowania zasady „uciekaj, schowaj się, walcz” w konkretnym scenariuszu wspomaga wykorzystanie: symulacji, scenek sytuacyjnych, ćwiczeń w parach i „stop-klatki”. Do realizacji efektów w tym dziale może też zostać wykorzystana wycieczka survivalowa.

Wskazówki dla nauczyciela

Proces nauczania i uczenia się edukacji dla bezpieczeństwa w każdym z trzech działów tematycznych obejmuje dwa równoważne elementy opisane w wymaganiach szczegółowych: opanowanie wiedzy i umiejętności oraz realizację doświadczeń edukacyjnych. Do pełnej realizacji wymagań szczegółowych konieczna jest współpraca z instytucjami otoczenia społecznego szkoły, w tym: instytucjami ratowniczymi, służbami mundurowymi, organizacjami społecznymi oraz jednostkami samorządu terytorialnego, które działają na rzecz bezpieczeństwa (m.in. Wojskiem Polskim, Policją, Państwową i Ochotniczą Strażą Pożarną, Wodnym Ochotniczym Pogotowiem Ratunkowym, Górkim Ochotniczym Pogotowiem Ratunkowym, Polskim

Czerwonym Krzyżem, organizacjami proobronnymi oraz Ministerstwem Obrony Narodowej). Zaleca się, aby partnerstwo to dotyczyło zarówno prowadzenia zajęć, jak i możliwości korzystania ze specjalistycznego sprzętu i pomocy dydaktycznych. Wskazane są również obozy szkoleniowo-wypoczynkowe, zajęcia plenerowe, wykłady i prelekcje prowadzone przez funkcjonariuszy Policji, przedstawicieli Sił Zbrojnych RP, pracowników służb medycznych czy specjalistów z zakresu psychologii.

Realizacja efektów uczenia się w ramach przedmiotu edukacja dla bezpieczeństwa zakłada w pierwszej kolejności przewagę praktycznego charakteru nauczania. Wiedza teoretyczna jest niezbędnym fundamentem, jednak kluczowe znaczenie ma jej implementacja w formie ćwiczeń praktycznych, symulacji, warsztatów oraz zajęć terenowych. Edukacja w tym zakresie ma przygotowywać uczniów do działania w sytuacjach realnego zagrożenia, w których umiejętność podejmowania właściwych decyzji ma znaczenie decydujące.

Pytania do refleksji

- 1) Jakie metody aktywizujące ucznia może wykorzystać nauczyciel, aby rozwijać umiejętność przewidywania, zapobiegania i reagowania na zagrożenia?
- 2) Jaką współpracę z otoczeniem społecznym szkoły warto podjąć, aby wzmocnić autentyczność i atrakcyjność doświadczeń edukacyjnych uczniów?

9. Najważniejsze wyzwania dydaktyczne i sposoby ich uwzględniania w praktyce pracy nauczyciela

Złożoność, wielowątkowość i praktyczna przydatność treści kształcenia edukacji dla bezpieczeństwa sprawiają, że cały przedmiot jest wyzwaniem dydaktycznym. Przede wszystkim jego efektywna i efektowna realizacja wymaga rozległej wiedzy kierunkowej, wspartej doświadczeniem, a także sprawności metodycznej. Praktyczna realizacja celów kształcenia, dla podstawy napisanej językiem czynnościowym, czasownikami operacyjnymi, wymaga znacznego udziału ćwiczeń praktycznych, doświadczenia przez działanie, konieczności zastosowania metod aktywizujących ucznia. Do tego z kolei są potrzebne wysoki poziom dyscypliny, odpowiednia kultura pracy i elastyczne reagowanie na zachowania grupy. Jeśli założone uprzednio metody przestają być efektywne, należy poszukiwać innych, inspirować uczniów do działania, zmieniać ciężar aktywności, przenosząc go raz na grupę, raz na prowadzącego.

Podobnie przedstawia się problem wsparcia procesu kształcenia poprzez umiejętne wykorzystanie środków dydaktycznych. Wyzwaniem dydaktycznym bywa tu brak jakichkolwiek środków dydaktycznych, ale także ich nieadekwatny dobór i eksponowanie w przestrzeni dydaktycznej bez

racjonalnego wykorzystania. Poważnym utrudnieniem dla sprawnego i atrakcyjnego prowadzenia zajęć jest też ich 45-minutowy wymiar. Często samo przygotowanie środków dydaktycznych, czynności administracyjno-porządkowe i wprowadzenie do zajęć zajmują czas, a na lekcji EDB trzeba przede wszystkim działać, eksperymentować, ćwiczyć. Pomocne może tu być „blokowanie” zajęć w segmenty kilkugodzinne. Taka konieczność pojawi się szczególnie przy realizacji działań II i III. Będzie to pewna, obiektywna trudność organizacyjna dla kadry kierowniczej szkoły (zmiany w planie lekcji), bądź swoista gotowość do współpracy koleżeńskiej nauczycieli realizujących sąsiadujące ze sobą jednostki dydaktyczne („pożyczanie godzin”).

Wyzwaniem organizacyjnym staje się też udział w procesie kształcenia przedstawicieli podmiotów z tzw. społecznego otoczenia szkoły. W przypadku przedmiotu będą to zazwyczaj osoby reprezentujące wojsko, policję, straż pożarną, obronę cywilną, zarządzanie kryzysowe, system Państwowego Ratownictwa Medycznego czy podmioty ten system ustawowo wspierające. Warianty współpracy są zasadniczo dwa: „podmioty do szkoły” lub „uczniowie do podmiotów”. Zawsze konieczne do rozważenia są okoliczności związane z czasem i drogą dojazdu lub dojazdu, środkami transportu zbiorowego, miejscem realizacji zajęć (komfort i klimat) oraz pytanie o to, co wartościowego taka wizyta do procesu dydaktycznego wniesie.

Pytania do refleksji

- 1) Jakie działania w obszarze samokształcenia może podjąć nauczyciel, aby zrealizował nową podstawę programową edukacji dla bezpieczeństwa w sposób praktyczny, z zastosowaniem metod aktywizujących ucznia?
- 2) Jak nauczyciel może planować lekcje edukacji dla bezpieczeństwa, aby efektywniej i efektywniej realizować wymagania szczegółowe dotyczące wiedzy i umiejętności?

Lista kontrolna dla nauczyciela lub nauczycielki edukacji dla bezpieczeństwa

Prezentowana lista kontrolna ma formę narzędzia refleksyjnego, które można wykorzystać:

- podczas szkolenia (praca indywidualna lub w zespołach),
- w codziennej praktyce nauczyciela,
- jako podsumowanie miesiąca, semestru lub roku.

W ostatnim tygodniu/miesiącu...

I. Planowanie lekcji i pracy rocznej

1. Praca oparta na efektach uczenia się

W ostatnim tygodniu/miesiącu...

Planowałem(-am) lekcje, wychodząc od efektów uczenia się zapisanych w podstawie programowej EDB.

Upewniałem(-am) się, że każde działanie uczniów ma jasno określony cel edukacyjny (wiedza, umiejętność, postawa).

Uwzględniałem(-am) trzy obszary kształcenia: bezpieczeństwo i ochronę ludności, pierwszą pomoc oraz postawy proobronne.

Dobierałem(-am) działania adekwatne do możliwości, doświadczeń i gotowości uczniów.

2. Jasność celów i kryteriów sukcesu

W ostatnim tygodniu/miesiącu...

Informowałem(-am) uczniów, czego będą się uczyć i po co.

Formułowałem(-am) cele lekcji w języku zrozumiałym dla uczniów.

Stosowałem(-am) krótkie podsumowania typu: „Dziś nauczyłem(-am) się, jak zareagować w sytuacji...”, „Dziś potrafię...”, „Wiem, dlaczego ważne jest...”.

II. Tworzenie środowiska sprzyjającego uczeniu się

1. Atmosfera bezpieczeństwa i współpracy

W ostatnim tygodniu/miesiącu...

Zapewniałem(-am) uczniom poczucie bezpieczeństwa fizycznego i psychicznego.

Budowałem(-am) atmosferę zaufania i współpracy podczas ćwiczeń praktycznych.

Jasno ustalałem(-am) zasady pracy i odpowiedzialności w grupie.

Wzmacniałem(-am) postawę wzajemnego wsparcia i odpowiedzialności za innych.

2. Wychowanie do odpowiedzialności i wspólnoty

W ostatnim tygodniu/miesiącu...

Odwoływałem(-am) się do wartości wskazanych w podstawie programowej (odpowiedzialność, solidarność, wspólnota).

Podejmowałem(-am) rozmowy o konsekwencjach decyzji w sytuacjach zagrożeń.

Uwzględniałem(-am) różne perspektywy i role (świadek, poszkodowany, ratownik).

Wzmacniałem(-am) postawy empatii i gotowości do niesienia pomocy.

III. Organizacja warunków uczenia się

1. Warunki organizacyjne i bezpieczeństwo zajęć

W ostatnim tygodniu/miesiącu...

Zapewniałem(-am) dostęp do niezbędnego sprzętu (m.in.: fantomy, AED szkoleniowe, apteczki, mapy, kompas).

Planowałem(-am) zajęcia praktyczne i terenowe dostosowane do możliwości uczniów.

Dbąłem(-am) o przestrzeganie zasad bezpieczeństwa podczas ćwiczeń.

Przygotowywałem(-am) uczniów do bezpiecznego udziału w symulacjach i ćwiczeniach.

2. Organizacja pracy zespołowej

W ostatnim tygodniu/miesiącu...

Planowałem(-am) pracę w parach i zespołach z jasno określonymi rolami.

Umożliwiałem(-am) uczniom podejmowanie decyzji w ramach zadań.

Dbąłem(-am) o aktywny udział każdego ucznia.

Wykorzystywałem(-am) współpracę do rozwijania kompetencji społecznych.

3. Różnicowanie poziomu zadań bez obniżania wymagań poznawczych

W ostatnim tygodniu/miesiącu...

Dopasowywałem(-am) poziom trudności zadań praktycznych i problemowych do możliwości uczniów (np. prostsze i bardziej złożone scenariusze zdarzeń, różny zakres odpowiedzialności w ćwiczeniu).

Planowałem(-am) zadania w taki sposób, aby każdy uczeń mógł wnieść realny wkład w działanie zespołu (np. podział ról: ratownik, koordynator, obserwator, analityk sytuacji; udział w symulacji, omówieniu lub prezentacji wniosków).

Stosowałem(-am) rusztowanie (*scaffolding*) – modelowanie prawidłowych działań ratowniczych, wspólne omawianie kolejnych kroków postępowania oraz stopniowe ograniczanie wsparcia nauczyciela w miarę wzrostu samodzielności uczniów.

IV. Metody pracy i doświadczenia edukacyjne

1. Metody aktywizujące i praktyczne

W ostatnim tygodniu/miesiącu...

Stosowałem(-am) metody oparte na działaniu (ćwiczenia praktyczne, symulacje, scenki).

Wykorzystywałem(-am) analizę przypadku i rozwiązywanie problemów.

Stosowałem(-am) metodę „stop-klatki” do analizy decyzji i działań.

Ograniczałem(-am) przekaz podawczy na rzecz aktywności uczniów.

2. Doświadczenia edukacyjne i sprawczość uczniów

W ostatnim tygodniu/miesiącu...

Projektowałem(-am) doświadczenia edukacyjne angażujące każdego ucznia.

Umożliwiałem(-am) uczniom podejmowanie decyzji i ponoszenie ich konsekwencji w bezpiecznych warunkach.

Zachęcałem(-am) uczniów do refleksji nad własnym działaniem.

Wzmacniałem(-am) poczucie sprawczości i gotowości do działania w sytuacjach zagrożeń.

V. Ocenianie, informacja zwrotna, monitorowanie postępów

1. Ocenianie wspierające uczenie się

W ostatnim tygodniu/miesiącu...

Stosowałem(-am) ocenianie kształtujące.

Przekazywałem(-am) informację zwrotną ukierunkowaną na dalszy rozwój.

Ocenałem(-am) nie tylko wiedzę, ale także umiejętności i postawy.

Umożliwiałem(-am) uczniom samoocenę i ocenę działań zespołowych.

2. Monitorowanie efektów uczenia się

W ostatnim tygodniu/miesiącu...

Obserwowałem(-am) postępy uczniów w praktycznym działaniu.

Potrafię wskazać, w czym uczeń zrobił realny postęp (np. reagowanie, współpraca, odpowiedzialność).

Analizowałem(-am) osiągnięcie efektów uczenia się w kontekście celów reformy programowej.

Planowałem(-am) kolejne „małe kroki” rozwoju uczniów.

VI. Współpraca i rozwój zawodowy

1. Współpraca z otoczeniem szkoły

W ostatnim tygodniu/miesiącu...

Współpracowałem(-am) z instytucjami działającymi na rzecz bezpieczeństwa.

Zapraszałem(-am) przedstawicieli służb ratowniczych na zajęcia lub wydarzenia szkolne.

Korelowałem(-am) treści EDB z działaniami wychowawczymi i profilaktycznymi szkoły.

Realizowałem(-am) działania projektowe lub interdyscyplinarne.

2. Kontakt z rodzicami lub opiekunami ucznia

W ostatnim tygodniu/miesiącu...

Przekazywałem(-am) rodzicom lub opiekunom informacje o postępach ucznia w zakresie wiedzy, umiejętności i postaw związanych z bezpieczeństwem w jasny i zrozumiały sposób. Informowałem(-am) rodziców lub opiekunów o charakterze zajęć praktycznych (ćwiczenia, symulacje, warsztaty z pierwszej pomocy) oraz zasadach bezpieczeństwa obowiązujących podczas ich realizacji.

Zachęcałem(-am) rodziców lub opiekunów do wspierania działań szkoły w zakresie bezpieczeństwa (np. udział w pokazach pierwszej pomocy, współpraca przy wydarzeniach proobronnych, dniach bezpieczeństwa, ćwiczeniach ewakuacyjnych).

3. Refleksja i doskonalenie praktyki

W ostatnim tygodniu/miesiącu...

Analizowałem(-am) skuteczność stosowanych metod.

Modyfikowałem(-am) swoje działania na podstawie obserwacji i refleksji.

Dokumentowałem(-am) dobre praktyki.

Wykorzystałem(-am) listę kontrolną jako narzędzie autorefleksji i rozwoju.

Pytania do refleksji końcowej

Co zrobiłem(-am) w tym miesiącu, co realnie przygotowało uczniów do reagowania w sytuacjach zagrożeń?

.....
.....

Które efekty uczenia się edukacji dla bezpieczeństwa były szczególnie widoczne w działaniach uczniów?

.....
.....

Co mogę zmienić lub wzmocnić w najbliższym czasie, aby lekcje EDB były jeszcze bardziej praktyczne i angażujące?

.....
.....